

Коваленко І.П.

канд.наук з соціальних комунікацій, викладач,

Коваленко А.С.

викладач, Харківська державна академія
культури

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Анотація. Розглядається проблема формування правової культури студентів через участь у здійсненні студентського самоврядування. Пропонується модель студентської республіки як оптимальної системи студентського самоврядування у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: правова культура, студентське самоврядування, студентська республіка.

Аннотация. Коваленко И. П., Коваленко А. С. Студенческое самоуправление как важная составляющая процесса формирования правовой культуры студентов. Рассматривается проблема формирования правовой культуры студентов через участие в осуществлении студенческого самоуправления. Предлагается модель студенческой республики как оптимальной системы студенческого самоуправления в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: правовая культура, студенческое самоуправление, студенческая республика.

Annotation. Kovalenko I. P., Kovalenko A. S. Students' self-administration as a very important factor of their legal culture formation. This article is about students' culture formation through the participation in students' self-administration. We suggest a model of a students' republic as an optimum system of students' self-administration in higher education establishment.

Key words: legal culture, students' self-administration, students' republic.

Постановка проблеми. Розбудова в Україні правової держави надає великої актуальності проблемі підвищення рівня правової культури громадян. Разом з тим формування правової культури є не тільки найактуальнішим, але й найскладнішим завданням демократичної трансформації українського суспільства. Як суб'єктивна сфера правовідносин правова культура являє їх найконсервативніший елемент. Проте без суттєвих перетворень правової культури підвищити якість правовідносин неможливо. У «Засадах державної політики України в галузі прав людини» підвищення рівня правової культури та правосвідомості людини і громадянина, формування поваги до закону піднесено до рівня основних напрямів державної політики [1]. Особливо важливим завданням в цьому плані є формування правової культури студентської молоді, яка незабаром складе основу нової еліти країни.

Формування правової культури студентства у вищих навчальних закладах здійснюється як через аудиторну, так і через позааудиторну роботу. У межах аудиторної роботи студентам читається загальний курс правознавства та спецкурси з тих галузей права, що пов'язані з їх майбутньою професійною діяльністю. У межах позааудиторної роботи зі студентами проводяться різні правовиховні заходи. Проте головним недоліком сучасного стану позааудиторної правовиховної роботи є те, що студент виступає як її об'єкт. Не принижуючи значення тих правовиховних заходів, які у позааудиторний час проводять зі студентами викладачі та керівники навчальних закладів, треба наголосити, що ефективність роботи з правового виховання студентів значно підвищується, коли вони стають суб'єктами правовідносин. Одним з найефективніших засобів активного залучення студентів у систему правовідносин є розвиток студентського самоврядування, яке забезпечує надбання ними певного соціонормативного досвіду взаємодії з оточуючим середовищем.

Мета статті – розкрити роль інституту студентського самоврядування у формуванні правової культури студентської молоді та запропонувати шляхи його вдосконалення – такі завдання ставляться у даній статті.

Результати дослідження. Значення студентського самоврядування у процесі формування правової культури зумовлене тим, що використовуючи гарантоване державою право самостійно вирішувати проблеми, пов'язані з удосконаленням організації навчально-виховного процесу, підвищенням його якості, сприяючи поліпшенню умов проживання в гуртожитках та відпочинку, студенти розвивають у себе організаторські здібності та лідерські якості, відповідальність за прийняття рішень та результати їх виконання. Вони набувають навичок захищати та відстоювати свої права та інтереси, ефективно організовувати діяльність усіх рівнів студентського самоврядування, користуватися чинним законодавством.

Порушуючи проблеми студентства перед адміністрацією вищого навчального закладу, майбутні

Надійшла до редакції 01.03.2011

фахівці вчать вести з владою конструктивний діалог, компетентно визначати коло своїх повноважень, делегувати представників до вищих колегіальних органів громадського самоврядування та ін. Досвід виховної роботи у вищому навчальному закладі свідчить, що участь у студентському самоврядуванні навіть на рівні академічної групи істотно прискорює формування у членів студентського активу таких особистісних якостей, як відповідальність, самостійність, вимогливість до себе, повага один до одного, толерантність, відданість своїй справі, захопленість нею, креативність, потреба в самопізнанні та самовдосконаленні, орієнтація на правову самоосвіту. Студентське самоврядування як самостійна громадська діяльність студентів з реалізації функцій управління ВНЗ, допомагає максимально виявити і реалізувати творчі здібності студентів, формувати моральні якості, підвищувати ініціативу кожного та відповідати за результати своєї праці. Участь у роботі органів студентського самоврядування зорієнтована на те, щоб майбутній фахівець став гідним громадянином своєї країни, був готовий до компетентної участі в житті суспільства.

Проте у становленні студентського самоврядування в Україні є ще багато проблем, які гальмують його ефективність. Серед них — правовий нігілізм та слабка соціальна активність студентства, зумовлена жорсткою регламентацією і високим ступенем заформалізованості організаційно-правових засад студентського самоврядування, наявністю латентних форм контролю за його функціонуванням з боку адміністрації вищих навчальних закладів, штучне звуження нею рівня прав та свобод студентської громади щодо вирішення нагальних проблем її життєдіяльності. Самоврядування студентів, на жаль, більшою частиною залишається лише на папері. Студент ще не став повністю партнером викладача в отриманні власної освіти, він не бере участі у плануванні навчального процесу, не має реальної можливості обирати дійсно цікаві та корисні йому курси за вибором, обирати викладачів тощо. Тому реалізація педагогіки співробітництва, що спирається на засади партнерських відносин між суб'єктами навчального процесу має стати загальною нормою існування вітчизняної вищої школи.

Сучасні проблеми повільного запровадження дієвого самоврядування студентів у ВНЗ України зумовлені двома спорідненими причинами. Перша – то наслідки тоталітарного минулого, коли заборонялась будь-яка соціальна активність, щонебула санкціонована політичною владою. Однією з фундаментальних ознак тоталітарного режиму є постійний всеохоплюючий контроль за поведінкою усіх членів суспільства. Тому у попередній період вітчизняної історії керівництво вищих навчальних закладів, боячись розвитку самостійної (неконтрольованої) активності студентів, заважало створенню структур, які б реально здійснювали студентське самоврядування. На жаль, ця рудиментарна тенденція зберігається в вищих навчальних закладах України й донині. Перехід

українського суспільства на шлях демократичного розвитку об'єктивно потребує становлення інституцій громадянського суспільства, однією з яких є студентське самоврядування.

Друга проблема – це недосконалість законодавчих і підзаконних актів, що регулюють функціонування студентського самоврядування. За роки незалежності України прийнято немало нормативних актів, що регулюють створення та діяльність органів студентського самоврядування. Першим нормативно-правовим актом, що передбачив право створювати органи студентського самоврядування у вищих навчальних закладах був закон України «Про освіту», прийнятий Верховною Радою України 23 березня 1991 р., у якому визнавалося право студентів на створення органів студентського самоврядування [2]. 5 вересня 1996 р. Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено «Положення про державний вищий заклад освіти», у якому визначалися мета, завдання та структура органів студентського самоврядування. Міністерство освіти і науки України своїм наказом затвердило «Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах» [3], у якому були деталізовані структура і організація роботи органів студентського самоврядування, конкретизовані їх мета, завдання, права й обов'язки [4]. Ухвалений 17 січня 2002 р. Закон України «Про вищу освіту в Україні», на жаль, тільки продублював ті загальні положення щодо студентського самоврядування, які містилися у названих вище нормативних актах [5]. Не дивлячись на інституціоналізацію студентського самоврядування в Україні, у постановці його функціонування є ще багато недоліків, до яких, насамперед, треба віднести наступні.

По-перше, Норми, що містяться в законодавчих і державних підзаконних актах реально не мають сили прямої дії, оскільки функціонування студентського самоврядування у вищому навчальному закладі детермінується його Статутом [3, с.99]. Таким чином, керівництво ВНЗ має можливість суттєво обмежувати права студентського самоврядування, запроваджуючи латентні форми контролю за його функціонуванням.

По-друге, студентське самоврядування у вищих навчальних закладах діє на основі Положення про студентське самоврядування у ВНЗ, які, згідно Закону України «Про вищу освіту», ухвалюється вищим органом студентського самоврядування ВНЗ (загальними зборами, конференцією студентів), а потім (після його ухвалення) затверджується вищим колегіальним органом громадського самоврядування ВНЗ [6], тобто загальними зборами або конференцією трудового колективу ВНЗ, де домінуючи позиції посідає професорсько-викладацький склад. Таким чином, виникає інструмент суттєвого обмеження розвитку ініціативи та соціальної активності студентської молоді.

По-третє, у вище згаданих нормативних актах не виділені автономні сфери студентського життя, які повинні бути виключно в компетенції структур студентського самоврядування. До таких варто

віднести організацію дозвілля студентів, організація роботи студентських наукових товариств, спортивних змагань, художньої самодіяльності, волонтерського руху, шефської допомоги тощо.

По-четверте, досить жорстко регламентовані структура та принципи формування органів студентського самоврядування. Приміром, відповідно «Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах», рада студентського самоврядування факультету, відділення формується з представників виконавчих органів академічних груп та гуртожитків і обирає своїх представників до ради студентського самоврядування ВНЗ. Таким чином усталюється багатоступенева система формування органу студентського самоврядування навчального закладу. У сучасній політичній та правовій науках багатоступенева система формування керівних структур розглядається як менш демократична, ніж безпосередня (пряма). Недолік багатоступеневої системи полягає, по-перше, у більшій можливості фільтрації складу органу студентського самоврядування з боку керівництва ВНЗ; по-друге, одні й ті ж студенти мають виконувати обов'язки на різних щаблях студентського самоврядування, що робить їх діяльність менш ефективною.

По-п'яте, жорстка організаційна структура органів студентського самоврядування не передбачає нормоутворюючих інституцій. У «Положенні про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах» мова йде тільки про «виконавчий орган, який може мати різноманітні форми: сенат, парламент, старостат ...» [3, с.98]. Виникає питання: чиї приписи буде виконувати виконавчий орган студентського самоврядування, якщо відсутній нормоутворюючий («законодавчий») орган цього інституту? На думку дисертанта, у структурі органів місцевого самоврядування необхідно передбачити нормоутворюючу інституцію, яка у межах своєї компетенції самостійно визначає норми поведінки студентів та їх взаємовідносин. Приміром, якщо таку норму поведінки, яка забороняє користування мобільними телефонами під час аудиторних занять, запровадити через рішення органу студентського самоврядування, то до неї з боку студентів буде більш відповідальне ставлення. Теж стосується й такої норми, що старости (або чергові студенти) повинні слідкувати за тим, щоб на початок занять аудиторія була підготовленою до них (була чистою дошка, була крейда та ганчірка тощо). Також у структурі студентського самоврядування має діяти і студентський суд (щось на зразок товариського суду), до компетенції якого відносилися би справи, пов'язані з конфліктами між студентами, з порушенням ними навчальної дисципліни, проявами аморальної поведінки з боку окремих студентів тощо). Осудження таких явищ самими студентами було б ефективним чинником покращання морально-психологічного клімату у ВНЗ, якості виховання студентів (зокрема й правового).

Таким чином, студентське самоврядування призване відіграти важливу роль не тільки у

демократизації української вищої школи, але й у вихованні правової культури студентів. Наповнення інституту студентського самоврядування реальними правами має сприяти формуванню поваги до норм, що регулюють суспільне життя, одними з різновидів яких є норми, що встановлюються самими студентами. Безпосередня (через вибори до органів студентського самоврядування та загальні збори студентських колективів) та опосередкована (через органи студентського самоврядування) участь студентів у розробці цих норм зумовлює посилення поваги не тільки до них, але й до всієї правової системи в цілому. Проте у становленні інституту студентського самоврядування в Україні є ще багато недоліків. У зв'язку з цим варто погодитися з думкою Т. Яцків, про те, що законодавче регулювання інституту студентського самоврядування «є недостатнім, досить суперечливим і не сприяє становленню реального студентського самоврядування. ... Відсутність належного законодавства перетворює студентське самоврядування на квазіфункціонуючий, а швидше існуючий інститут без реальних повноважень, змісту, визнання, фінансування» [7].

Досвід деяких ВНЗ України довів доцільність створення студентського парламенту – як органу студентського самоврядування. Проте, на погляд дисертанта, більш ефективним є створення у вищих навчальних закладах системи студентського самоврядування у формі студентської республіки, в структурі якої мають функціонувати студентський парламент, студентський уряд і студентський суд.

Студентський парламент – це нормоутворюючий орган. До його функцій належать:

- розробка та прийняття Статуту студентської республіки (або Положення про студентське самоврядування у даному ВНЗ);
- розробка та прийняття інших нормативних актів (постанов), які стосуються життя студентського загалу ВНЗ. Необхідно скасувати режим затвердження норм, ухвалених органами студентського самоврядування, ректоратом або вченою радою ВНЗ, або іншими органами його керівництва. Керівні органи ВНЗ мають відмінати рішення органів студентського самоврядування лише в тих випадках, коли вони вступають у протиріччя з чинним законодавством;
- призначення студентського уряду та студентського суду.

Студентський парламент має обиратися студентами вищого навчального закладу на основі вільних, конкурентних, загальних та прозорих виборів. Оскільки контингент студентів кожного року суттєво змінюється за рахунок вибуття випускників та приходу першокурсників, доцільно вибори до студентського парламенту проводити кожного року у жовтні місяці (щоб дати можливість студентам-першокурсникам адаптуватися до навчання у ВНЗ). Вибори мають проводитися по виборчим округам, які утворюють певні факультети, за мажоритарною системою. Організація виборів по факультетським виборчим округам дасть можливість зробити склад

студентського парламенту більш представницьким. Сутність системи, за якою проводяться вибори, полягає в тому, що кожен студент може підтримати у списку кандидатів таку кількість кандидатур, яку квоту місць у студентському парламенті має даний факультет. Відповідно кількості поданих голосів відбувається ранжування кандидатів. Кількість кандидатів, що дорівнює квоті, які одержали більше голосів ніж інші, потрапляє до студентського парламенту.

Студентський парламент є органом, який приймає в межах компетенції студентського самоврядування усі нормативні акти. Рішення студентського парламенту вважається правомочним, якщо на засіданні було присутнім не менш як 2/3 його членів і не менш як половина членів від загального складу парламенту підтримала це рішення.

Студентський уряд формується студентським парламентом й здійснює керівництво поточними справами студентського загалу у межах тих нормативних актів, які ухвалив студентський парламент. До функцій студентського уряду варто віднести:

- представництво інтересів студентського загалу у відносинах з керівництвом навчального закладу, факультету, професорсько-викладацьким складом;
- забезпечення виховного впливу на студентів, які несумлінно ставляться до навчання;
- організація допомоги студентам, що з поважних причин (внаслідок хвороби, сімейних обставин тощо) відстали у навчанні;
- підтримання силами студентської спільноти порядку у стінах навчального закладу та гуртожитків (організація чергувань, виховні заходи);
- організація дозвілля студентів.

До складу студентського уряду варто включити 9-15 студентів (в залежності від кількості студентів та їх нагальних потреб). Студентський уряд очолює прем'єр-міністр, який призначається студентським парламентом. У структурі студентського уряду треба передбачити одного-трьох віце-прем'єрів, які допомагають прем'єр-міністру керувати урядом. До складу студентського уряду входять міністри, які очолюють комісії, що організують певні напрями роботи. На думку дисертанта це мають бути наступні комісії:

- комісія представництва інтересів студентства;
- комісія з наукової роботи;
- комісія з координації роботи студентських рад гуртожитків;
- комісія з контролю за навчанням;
- комісія з організації соціальної допомоги;
- комісія з підтримання правопорядку;
- комісія з організації студентського дозвілля.

Структура та види взаємозв'язків між основними інституціями студентської республіки унаочнена у наступній схемі (рис. 1).

Студентський суд – це орган, який має вирішувати конфліктні ситуації, що відбуваються у студентському середовищі. Студентський суд також формується студентським парламентом. Проте, оскільки до його

складу мають входити найбільш авторитетні і шановані студенти, які зарекомендували себе як правослухняні громадянами, доцільно, щоб до цього органу обиралися студенти, починаючи з третього курсу, які вже встигли добре зарекомендувати себе в очах студентського загалу. До складу судової колегії мають входити представники усіх факультетів та гуртожитків. Кандидатури суддів мають висуватися колективами факультетів та гуртожитків, а студентський парламент має лише затверджувати їх склад кваліфікованою кількістю голосів (доцільно – двома третинами від його статутного складу).

Студентський парламент

Студентський уряд

Обирає

Формує

Комісія з контролю за навчанням

Комісія з організації допомоги

Комісія з підтримання правопорядку

Комісія з координації роботи студрад гуртожитків

Студентський загал

вищого навчального закладу

Студентський суд

Студентські ради гуртожитків

Комісія з наукової роботи

Комісія з організації студентського дозвілля

Комісія представництва інтересів

Рис. 1. Схема функціонування студентської республіки

Студентський суд має ухвалювати два типи рішень: 1) обов'язкові, що стосуються студентів; 2) рекомендовані (рекомендації керівництву ВНЗ, факультетів та інших підрозділів, приміром, зняти зі студента А стипендію, з причини його нерадивого ставлення до навчання).

Висновок. Таким чином, головна функція самоврядування в процесі формування правової культури студентів полягає в залученні їх до свідомої систематичної участі в управлінні шляхом створення працездатних керівних органів колективу, розподілу між його членами прав та обов'язків, розвитку самостійності та організаторських навичок, уміння виступати з ініціативами, приймати рішення та нести за них відповідальність, принципово відстоювати свої думки, давати об'єктивні оцінки конкретних справ та ін.

Значення розвитку студентського самоврядування для формування аксіологічної компоненти правової культури майбутніх фахівців полягає в тому, що воно: сприяє соціалізації особистості, бо допомагає відчувати складність соціально-правових відношень, формувати соціальну позицію, виявляти свої можливості у реалізації лідерських функцій, забезпечує виховання якостей, які необхідні для подолання складностей соціального життя, розвиває організаторські здібності студентів, збільшуючи кількість умілих організаторів, формує почуття відповідальності, виховує самостійність як рису

людини, її ініціативність, розвиває відношення взаємної відповідальності, сприяє самоактивізації, здійсненню саморегулювання, самоконтролю, що забезпечує управління процесом розв'язання різноманітних завдань, зокрема й правового характеру. Студентське самоврядування допомагає застосовувати на практиці знання, отримані під час навчання, вчить працювати в команді, визначати пріоритети, формувати стратегічні завдання і тактику їх виконання, що вельми важливо для майбутніх бібліотечних менеджерів. Воно сприяє зростанню соціальної активності та відповідальності за доручену справу.

Правова культура ґрунтується на повазі до права. Формування такої поваги зумовлене ступенем реалізації громадянських прав. Чим ширше коло громадянських прав реалізується у суспільстві, тим більше поваги у громадян виникає до права, а отже покращується стан правової культури суспільства в цілому. Участь у студентському самоврядуванні є однією з форм реалізації молодими людьми права участі в управлінні суспільними та громадськими справами.

Активна участь у студентському самоврядуванні сприяє формуванню у майбутніх фахівців лідерських якостей, що надто важливо для подолання негативних стереотипів, що сформувалися в суспільстві стосовно пасивності, «тихості» та «сірості» професії бібліотекаря. Прагнення студентів академічної групи бути єдиним цілісним колективом, мати високі морально-правові норми та цінності — це головний шлях до розвитку креативних, ініціативних та творчих фахівців-лідерів. Такі студенти беруть на себе відповідальність за свої дії, задовольняють свої потреби без збитків для інших людей, вони самостійні у прийнятті рішень, і, як правило, мають високий рівень професійної й правової культури.

Література:

1. Засади державної політики України в галузі прав людини, затверджені Постановою Верховної Ради України від 17 червня 1999 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. № 1060 // Закони України / Верх. Рада України – К., 1996. – Т. 1. – С. 414-432.
3. Про затвердження Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах : наказ Міністерства освіти і науки України від 03.04.2001 р. № 166 // Інформ. вісн. вищої освіти. – 2002. – № 7. – С. 97.
4. Положення про студентське самоврядування в вищих навчальних закладах: затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 03.04.2001 р. №166.// Інформ. вісн. вищої освіти. – 2002. – № 7. – С. 98-100.
5. Про вищу освіту : (закон Верховної Ради України від 17. 01.2002 № 2984-III) // Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання / за заг. ред. А.П. Зайця, В.С. Журавського. – К. : Форум, 2003. – С. 175-231.
6. Оксамытний В. В. Правовое воспитание – важный фактор формирования социально активной личности / В. В. Оксамытний. – К. : Наук. думка, 1979. – 327 с.
7. Яцків Т. Правове регулювання інституту студентського самоврядування в Україні // Освіта, технікуми, коледжі: навч.-метод. журнал. – 2005. – №3/4. – С.4.